

Reviews and Anotations
Рецензии и анотации

ЕДНО НОВО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА МНОГООБРАЗНИТЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МЕЖДУ АВСТРО-УНГАРИЯ И БАЛКАНИТЕ

Прешленова, Р. (2017). *Австро-Унгария и Балканите (1878 – 1912)*. София: Св. Климент Охридски, 342 с. ISBN 978-954-07-42-32-8

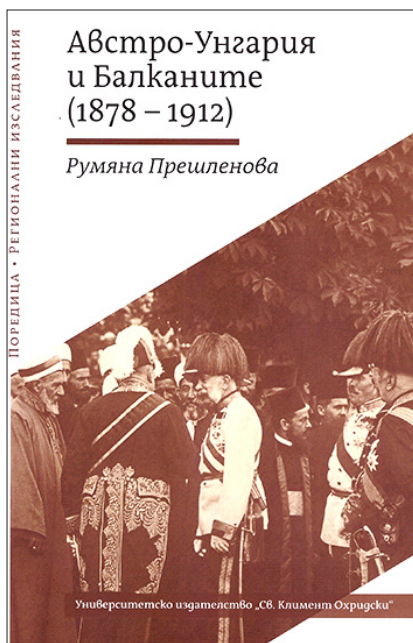
Людмил Спасов

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Румяна Прешленова е добре известна на занимаващите се с проблемите на българската и балканската история специалисти. Тя изучава трансформацията на българското общество след Освобождението, национализма и интеграцията на Балканите, отношенията на Австро-Унгария с балканските държави, стопанското развитие на България и съседите ѝ, приноса на Германия и Австрия за развитието на българското образование и пр.

Монографията ѝ „Австро-Унгария и Балканите 1878 – 1912 г.“, обхващаща част от посочените проблеми, впечатлява като замисъл и реализация. С нея Прешленова не си поставя за задача „цялостно да представи процесите, фактите и събитията, свързани с политиката на Австро-Унгария на Балканите през 1878 – 1912 г.“, а да направи „опит за синтез на някои важни сюжетни линии на темата“.

В първата сюжетна линия – „Хабсбургската монархия в прехода към модерната епоха“, убедително е аргументирана тезата, че Хабсбургската империя е единствената държава, в която преходът към новото време е съпътстван от отслабване на позициите ѝ като велика сила. Посочва се, че двуединната империя е второстепенен фактор, от военна гледна точка, не е

водеща по икономически показатели и не се включва в битката за колонии. Изводът, че Австро-Унгария е политически девалвираната държава „без бъдеще“, която запазва статута си на велика сила, защото за останалите велики сили е „олицетворение за стабилност в Централна Европа“, е добре обоснован. Изтъква се, че Австро-Унгария, затворена на запад от обединена Италия и обединена Германия, а на изток – от Русия, се превръща в регионална сила с възможност за активност единствено на Балканите.

В книгата също е изяснен „компромисът“ от 1867 г., с който законово се регламентира наличието на три правителства в Хабсбургската империя и превръщането на унгарците в „константна рамка“ на австроунгарската външна политика. Сполучливо са отразени противоречията между австрийското и унгарското правителство при подписването на търговски договори, блокиращата роля на унгарците при всеки опит за осъществяване на равнопоставеност на всички народи в Империята, както и триализмът, третиращ чехите или славяните в положение, равностойно на унгарците, и пр.

Интересна информация е изнесена за евреите, които се вписват в културната и професионалната среда на Австрия и Унгария, но не и на Галиция и Северна Буковина, за регионалните диспропорции – австрийците доминират в западната част на Империята, а унгарците – в източната, за религиозната и езиковата разновидност, за различието между „написаното и практикуваното право на Балканите“, за разминаването между формата и съдържанието на модернизацията в Европейския югоизток, за формирането на „нов национализъм“, проявяващ се като иредентизъм.

Втората част на труда е посветена на Берлинския конгрес. Отбелязва се, че от Берлинския договор до Балканските войни външната политика на Австро-Унгария се определя от Франц Йосиф I и неговите приближени. България е определена като „гореща зона за явно и тайно противоборство между Виена и Петербург“. В работата е открояна ролята на т.нар. персонална връзка, макар да не е еднозначна, в отношенията между Австро-Унгария и България. Изводът, до който достига авторката, е, че за Виена отделянето на Източна Румелия и Македония от Османската империя и обединяването им с България е „сериозен проблем“. Задълбочено са анализирани въпросите за изграждане на железопътни линии, свободата на корабоплаването по Дунава, поемането на част от държавния дълг на Османската империя от България, Сърбия и Черна гора, наложените капитулации на България, изтеглянето на Руския окупационен корпус от Източна Румелия и Княжество България през 1879 г., мандата на Австро-Унгария за окупацията на Босна и Херцеговина и др.

Третата част на изследването е озаглавена „Босна и Херцеговина – балканският възел на Австро-Унгария“. Подчертава се, че от автономна провинция със Санстефанския договор Босна и Херцеговина е деградирана с Берлинския договор в кондоминиум под австрийска и унгарска окупация. Подробно е раз-

гледана реформаторската политика на Австро-Унгария в Босна и Херцеговина в областта на администрацията, банковото дело, образованието, търговията, индустрията, транспорта, селското стопанство. „*Австроунгарските власти – пише Прешленова, – възприемат Босна и Херцеговина като витрина на своята цивилизационна мисия на Балканите*“. Интересни мисли са изказани за провалените опити на Б. Калай за формирането на интегрално, надрелигиозно „*босненско национално самосъзнание*“, за възникването на две категории бюрокрация – функционална, състояща се от австрийци, унгарци и пр. с образование и квалификация, всъщност управляваща, и представителна, от местни влиятелни личности, без професионална подготовка, но лоялни към дуалистичната монархия. Коментиран е и т.нар. „*колониален подход*“ на австроунгарските окупационни власти. Промените в Босна и Херцеговина по австроунгарските стандарти са квалифицирани като „*видими и впечатляващи*“, а постигнатите резултати в цивилизационно отношение – като „*скромни*“. Разкрито е стратегическото значение на Босна и Херцеговина за Хабсбургите с оглед на т.нар. „*гръцки проект на руската императрица Екатерина II*“ за създаване на дъга от държави, сателити на Русия, по южната граница на Австро-Унгария.

Логично в монографията централно място е отредено на Анексионната криза 1908 – 1909 г. Посочва се, че с анексията на Босна и Херцеговина от Австро-Унгария се слага край на 10-годишното „*консервативно сътрудничество*“ между Виена и Санкт Петербург на Балканите. Добре е открито разликата между анексията на Босна и Херцеговина, признаването на българската независимост и присъединяването на остров Крит към Гърция. Формулирани са следните по-важни изводи.

1) Босненската криза е разрешена не само с дипломатически средства, но и с „*помирителната сила на парите*“.

2) Германия безусловно подкрепя Австро-Унгария, въпреки че съюзът между Берлин и Виена предвижда помощ само в случай на нападение от Русия.

3) Русия, Франция, Сърбия и Османската империя се възползват от Босненската криза за развенчаване мита за цивилизаторската роля на Австро-Унгария.

4) Османската империя използва бойкота като „*нов стил*“ на политика.

Търговските връзки на Хабсбургската империя с Балканите са проследени на 109 страници. Изтъква се, че Австро-Унгария е реална уния между две държави, в търговско отношение с единна митническа територия и обща търговска политика, която на всеки 10 години е застрашена от разпадане като „*стопанска общност*“. Балканите са основен обект на австроунгарската търговска експанзия, но икономическите отношения на балканските държави с дуалистичната империя са по-сложни, отколкото с която и да било друга велика сила. Като причина за това се изтъкват „*острите икономически про-*

тиворечия“ между Австрия и Унгария относно насоката на външнотърговската политика на Империята. Унгарците са за ограничаване на търговските връзки с балканските държави в интерес на унгарското селско стопанство, а австрийците са за разширяване, защото те са естествен пазар за австрийската индустрия. В книгата е обяснено как и защо се стига до митническа война между Австро-Унгария и Румъния през 1886 г., продължила 5 години, и между Австро-Унгария и Сърбия през 1906 – 1911 г. Посочва се, че за разлика от войната със Сърбия при митническата война с Румъния тайният военен съюз между Виена и Букурещ се запазва.

Задълбочено е изяснен т.нар. „умерен протекционизъм“, наложен в Европа след смяната през 1890 г. в Германия на Бисмарк с ген. Лео фон Каприви. Разкрита е политическата същност на „декемврийските договори“ от 1891 г., които са в сила до 1903 г. Подчертава се, че новата търговско-договорна система в Европа е в съответствие с интересите на Тройния съюз – Германия, Австро-Унгария и Италия, че с икономически отстъпки Германия си осигурява политическо партньорство с Румъния, въпреки антиунгарските ѝ настроения, и урежда търговските отношения с Османската империя.

Внимание заслужава застъпената в монографията теза, че в политиката на правителствата на Стефан Стамболов и Константин Стоилов с Австро-Унгария не са водещи икономическите мотиви. Авторката отбелязва, че „кабинетът на Стефан Стамболов заема твърда позиция по въпроса (за договорите с Австро-Унгария) не толкова по икономически съображения, колкото като проява на стремеж да отстоява достойнството на българската държава“. Прешленова споделя изразеното от Д. Джорджевич мнение, че сръбско-българската митническа уния от 1906 г. е „мним“ съюз.

В последната част на книгата задълбочено са анализирани съюзът на тримата императори от 1873 г. – Германия, Австро-Унгария и Русия, подновен през 1881 г., споразумението между Франц Йосиф и Николай II за запазване статуквото на Балканите, действащото австроунгарско-руско консервативно сътрудничество „като усмирителна риза“, иредентистките стремежи на българите, Новопазарската железница, за която се застъпва Австро-Унгария, и Адриатическата железница, за която настоява Сърбия, проектираните мостове на Дунава между Сърбия и Румъния и България и Румъния, признаването на армъните като отделна народност в Македония и др. От научни позиции е коментирано „Начертанието на Гарашианин от 1844 г.“. Засегнат е и въпросът за изграждането на Балканския съюз между Сърбия, Гърция, Черна гора и Румъния през 1866 – 1868 г., като част от плана на създадения през 1862 г. под патронажа на княз Михаил Сръбски комитет за национална пропаганда със задача подготовка на „революционна война“ срещу Османската империя.

В заключителната част на книгата се подчертава, че от 1792 г. до 1914 г. Хабсбургската империя нито веднъж не води истинска война в Югоизточна

Европа, а всичко постига с дипломатически средства. В подкрепа на този верен извод ще посочим, че с представената през март 1878 г. от Андраши на граф Игнатиев „Програма за споразумение“ Австро-Унгария се стреми срещу запазването на Санстефанска България без Лозенград и Македония, с изключение на източните ѝ части, да си осигури доминация върху 4/5 от Балканския полуостров. Добре би било да се разшири казаното за срещата между Изволски и Ерентал в замък Бухлау. На нея руският външен министър води разговор и поема ангажименти без знанието на Николай II и премиера Столипин, разчитайки на подкрепата на лидера на опозицията А. И. Гучков. Интерес представлява и позицията на престолонаследника Франц Фердинанд и приближените му, които не крият желанието си да бъде подновен Съюзът на тримата императори – Русия, Австро-Унгария и Германия, тъй като за тях е по-ценно приятелството на Русия, отколкото присъединяването на Босна и Херцеговина. Направеният в края на труда анализ на историографската ситуация по темата обогатява познанията ни по коментираните проблеми и позволява на читателите релефно да открият авторите приноси във всеки един от тях.

**A NEW RESEARCH OF THE MULTI-FACETED
INTERACTIONS BETWEEN AUSTRO-HUNGARY
AND THE BALKANS**

Preshlenova, R. (2017). *Austro-Hungary and the Balkans (1878 – 1912)*. Sofia: St. Kliment Ohridski, 342 pp. ISBN 978-954-07-42-32-8

✉ **Prof. Ludmil Spasov, DSc.**
Faculty of Philosophy and History
University of Plovdiv
24, Tzar Asen St.
4000 Plovdiv, Bulgaria
E-mail: lyspasov@abv.bg